

—= Ս Ի Ո Ն =—

Լ.Բ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1958

◀ ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ ▶

ԹԻԻ 4-5

ԽՈՐԵԱԳՐԱԿԱՆ

ԿՐՕՆՔԸ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այն օրէն ի վեր՝ երբ կարլ Մարքս տրամասական նիւթայնութեան (մադիրիալիզմ գիւլեկտիկ) իր տեսութիւնները բանաձեւեց Ենդելսի հետ միասին, և անցեալ դարու կիսուն «կոմունիստական մանիֆեստ»ը հրատարակուեցաւ՝ մարկսականութիւնը պայքար կը մղէ բոլոր կրօններու և մանաւանդ քրիստոնէութեան դէմ:

Մարքսականները հակակրօն ուղեգիր յառաջ տարին առանց դադարի և առանց տեղատուութեան: Գործածեցին տրամադրելի ամէն զէնք: «Կրօնքը ժողովուրդին ամբողջ է» յայտարարեցին համայնավարները, որոնք մարկսականութեան նախանձայոյց առաքեալները և աւետարանիչները եղան:

Եւ եկաւ ռուսական յեղափոխութիւնը ասկէ քառասուն տարի առաջ և մարկսականները ձեռք անցուցին ձարական անծայրածիր կայսրութեան իշխանութիւնը: Գոյութիւն առաւ Սովետական Միութիւնը: Համայնավարները ունեցան հաստատուն և զօրաւոր խարխիս՝ ամրապնդելու և ծաւալելու յեղափոխութեան առաջադրած նոր կարգերը թէ՛ Սովետական Միութեանն և ներս և թէ՛ անկէ դուրս:

Այս «նոր» կարգերուն մէջ, հիմնուած «պրոլետարական բռնատիրութեան» (գիկտատուրայի) վրայ, տեղ չունէր և արտօնելի չէր ի հարկէ կրօնքն ընդհանրապէս և քրիստոնէութիւնը մասնաւորապէս: Հետևաբար համայնավարութիւնը, մարկսականութեան գործադրիչ կազմակերպութիւնը, սկսաւ կրօնքը, քրիստոնէութիւնը և անոր վրայ կառուցուած շէնքը՝ եկեղեցին քանդելու գործին: Սովետական Միութեան մէջ կազմուեցաւ անաստուածներու ընկերութիւնը, որ հակաստուածական քարոզչութեամբ, ծաղրանքով և արհամարհանքով, և բռնական միջոցներով կորովի և սիստեմական հալածանք ի գործ դրաւ կրօնքի և եկեղեցիի դէմ: Այս հալածանքը իր խստագոյն և լայնազոյն չափերուն հասաւ երեսունական թուականներուն:

Բայց եկեղեցին չընդունեցաւ այս հարուածները զեանատարած անկենդանութեամբ: Յայտնի կամ զազանի, ներգործական կամ կրաւորական զիմադրութիւնը, զոր ցուցուցին Սովետական Միութեան մէջ եկեղեցւոյ հոգևորա-

կաններն ու աշխարհական հաւատացեալները, Առաջին Աշխարհամարտի վերջաւորութենէն մինչև Երկրորդ Աշխարհամարտի սկիզբը իրենց հաւատքին վրայ կատարուած կատաղի յարձակումին դէմ, անթառամ և լուսաւոր պսակ մը հիւսեց անոնց զլխուն։ Անթիւ նահատակներ իրենց կեանքով կամ ծանր զոհողութիւններու գնով արժանացան այդ պսակին։ Կեղծաւոր ու անուանական քրիստոնեաներէ մաքրուեցաւ Եկեղեցին։ Ճշմարիտ և աներկիւզ քրիստոնեաները իրենց հաւատքին մէջ ջրդեղուեցան։ Եկեղեցիին յարողներու թիւը մեծապէս նուազեցաւ։ Բայց Տիրոջ հաւատարիմ մնացողները իրենց արիութեամբ յիշեցուցին Եկեղեցւոյ պատմութեան հալածանքներու շրջանին արիացած քրիստոնեաները։ Տառապանքի հալոցին մէջ Եկեղեցին մաքրուեցաւ և զտուեցաւ ու գրեթէ ծածուկ և անտես՝ համբերեց ու թող չտուաւ որ իր կեանքին կայծը մարի։

Պայթեցաւ Երկրորդ Աշխարհամարտը։ Սովետական Միութեան և համայնաւար միահեծան կուսակցութեան ղեկավարները մահուան և բնաջնջման վտանգին դիմաց մոռցան իրենց հակաստուածեան պայքարը։ Եկեղեցւոյ հաւատացեալները մոռցան իրենց դառնութիւնը և համայն ժողովուրդին հետ միասին նուիրուեցան առհասարակ հայրենիքի պաշտպանութեան կենաց և մահու կռիւին։

Ահաւոր և քստմնելի աւերածութեան և սպանդի տարիներուն վախճանին՝ Սովետական Կառավարութիւնը և համայնաւար կուսակցութիւնը վերաքննութեան ենթարկեցին պետութեան հակաստուածեան և հակակրօնական քաղաքականութիւնը։ Ըսին. «Քանի որ հոգեւորականներն ու հաւատացեալները ապացոյցը տուին իրենց հաւատարմութեան՝ հանդէպ հայրենիքին և անոր պետութեան, պէտք է դադրի բռնական միջոցներու կիրարկումը՝ հակակրօն մեր պայքարին մէջ»։ Ըսին. «Քանի որ կան քաղաքացիներ՝ որոնք կ'ուզեն հաւատալ և կը հաւատան Աստուծոյ և կ'ուզեն կիրարկել իրենց կրօնքը, պէտք է թող տրուի որ անոնք հետևին իրենց խղճի ձայնին, պայմանաւ որ մնան հաւատարիմ՝ պետութեան և հայրենիքին և անոր վարչութեան և սահմանադրութեան»։

Եկեղեցին համաձայն զոնուեցաւ այդ պայմանին՝ հաշտուելով կացութեան հետ։ Եւ բնական ու լռելեայն դաշինք մը կնքուեցաւ Եկեղեցւոյ և պետութեան միջև։

Քահանաներ՝ որոնք դադարի կը պահէին իրենց քահանայութիւնը՝ չվախցան այլևս իրենց սքեմով երևնալէ։ Քրիստոնեաներ՝ որոնց հաւատքը ծածուկ պահուած էր իրենց սրտին մէջ՝ չվախցան պաշտամանց և խորհուրդներու մատնակցելէ։ Մարդիկ որոնք իրենց հաւատակիցներուն անծանօթ կը մնային՝ չքաշուեցան հասարակաց Աստուածը միասին պաշտելէ։ Սկսան ձեռնադրութիւններ տեղի ունենալ։ Սակաւաթիւ հոգեւոր դպրոցներ բացուեցան։ Մինչև իսկ տեղ տեղ կրօնական զիրքեր և հանդէսներ տպուեցան։

Եւ այսօր Եկեղեցիներ Սովետական Միութեան մէջ դանդաղ, զգոյշ, տաժանազին բայց հաստատ քայլերով յառաջ կ'ընթանան, կատարելով նշանակելի նուաճումներ հոգեւոր մարզին մէջ։

Գոհ է Եկեղեցին այսքանով — անշուշտ ոչ։ Պէտք է դո՛ւ ըլլայ այսքանով — երբեք։

Սակայն արիական դիմադրութեան, յարատեւութեան և զոհողութեան զինով զնուած թէ իսկ սահմանափակ և անկայուն այս ազատութիւնը չի կրնար

արհամարհելի ըլլալ եկեղեցիին համար։ Ընդհակառակը. քանի որ եկեղեցին սուղ զին վճարած և ի վերջոյ ձեռք ձգած է թէ իսկ սահմանափակ այս ազատութիւնը, պէտք է բարձր զնահատէ զայն։ Այդ ազատութիւնն է որ մեկնակէտը պիտի ըլլայ իր շարունակական պայքարին և ճիղին՝ վերստին ոտքի կանգնելու համար։

Վասնզի եկեղեցին պիտի շարունակէ իր անխուսափելի պայքարը, Սովետական Միութենէն ներս և անկէ դուրս, հակաստուածեան համայնավարութեան հակակրօն վարդապետութեան և ուղեգծին դէմ։ Պիտի գործածէ կարելի և իմաստուն ամէն միջոց, ներսէն ու դուրսէն, տիրանալու համար լիակատար ազատութեան իր անկապտելի իրաւունքին։ Պիտի չդադրի օգտագործելէ անաստուածութեան և անկրօնութեան ներքին անբուժելի տկարութիւնները։ Պիտի դիմակալէ նիւթայնութեան ուժին՝ հոգեկանութեան ուժով։ Պիտի պայքարի սուտին դէմ՝ ճշմարտութեամբ։ Պիտի կռուի աշխարհի խաւարին դէմ՝ երկնքի լոյսով։ Պիտի պատերազմի մեղքին դէմ՝ առաքինութեամբ։ Պիտի մարտնչի Սատանային դէմ՝ Աստուծով։

Վասնզի ոչ ոք պէտք է զոհ երթայ այն խաբկանքին՝ թէ մարկսեան-լենինեան համայնավարութիւնը ամենադոյզն չափով հրաժարած է կրօնքը երկրին երեսէն ջնջելու և մարդոց սրտերէն զԱստուած զահրնկէց ընկու իր վճռական և անյիասկոչելի նպատակէն։

Թերևս մինչև իսկ կրնայ ըլլալ՝ որ Սովետական Միութեան ներկայ կրօնական թոյլատու քաղաքականութիւնը հետեանքն է համայնավարներու այն մտածումին՝ թէ կործանումի հիմնական գործը կատարուած է արդէն և կրօնք և եկեղեցի ինքնին պիտի չքանան ու անհետին՝ համայնավարութեան և զիտականութեան յաղթանակին զուգընթաց։

Յամենայն դէպս Մոսկուայի մէջ Լենինի հրապարակին պատին վրայ կը մնայ քանդակուած. «Կրօնքը ժողովուրդին ամբողջն է»։ Այս համոզումը քանդակուած է նաև ամէն մարքսեան համայնավարի մտքին մէջ։

Համայնավարները համոզուած են թէ կրօնքը և անոր Աստուածը ապագայ չունին։ Աստուծոյ գաղափարը հիւանդ ու տկար երևակայութեան ծնունդ է։ Ընչառէրերը հնարած են կրօնքը՝ ընչազուրկները խաբելու և ստրուկ պահելու համար։ Կրօնքը հետեանքն է տգիտութեան, որով անհասկնալի երևոյթներու կարծեցեալ բացատրութիւններով մարդ ինքզինք կը խաբէ։

Համայնավարները կը հաւատան թէ գիտութեան լոյսը տակաւ առ տակաւ պիտի փարատէ կրօնքի խաւարը։ Երբ կրօնք և եկեղեցի զրկուին իրենց կեղծաւոր և շահագէտ պաշտպաններէն՝ պիտի մեռնին բնական մահով։ Կրօնքը նախապաշարութիւններու և սնապաշարութեանց բարդ կառոյց մըն է որ պիտի փլի՝ երբ զայն շահագործողները մէջտեղէն վերցուին։

Այս կարծիքները անշուշտ նոր չեն եկեղեցիին համար։ Անոնք հին ու ժանդոտած կռիւի գէնքերն են բոլոր ժամանակներու անաստուածներուն, երկրորդ դարուն ապրած կորստաւիտ կեցութեն սկսեալ մինչև ժ.Բ. դարու Վոլթէնները և ներկայ ժամանակներու «տրամաբանական զբայնականները» (պոզիտիվիստ բոժիկ) և «ընայնականները» (նատուրալիստ) տարբեր ձևերով և տալիս գիտելիստ բոժիկ) և «ընայնականները» (նատուրալիստ) տարբեր ձևերով և տալիս ըզգներով գործածած են նոյն գէնքերը քրիստոնէական կրօնի և եկեղեցիին դէմ։

Նաև՝ Հռոմի կայսրեր, այլակրոն բռնաւորներ, կատաղի հերետիկոսներ, իրենց բիրտ ուժը փորձած են եկեղեցիին և քրիստոնէական կրօնքին վրայ: Տասնեկնը դարերէ ի վեր եկեղեցին ատեն ատեն հալածուած, ջարդուած, նախատուած է:

Բայց ան իր Խաչը ուսին՝ կը քալէ յառաջ իր Տիրոջ ետէն: Յաղթական դուրս եկած է ան մինչև իսկ իր ներքին թշնամիներուն դէմ, որոնք մակարոյծի պէս ներսէն անոր արիւնը ծծած են յաճախ կամ զայն ներսէն թունաւորած: Եկեղեցին ամէն զոյնի և ամէն տեսակի թշնամիներ ունի ամէն տեղ: Համայն-նախարութիւնը անոնցմէ ամենէն յայտնին և ամենէն ճակատաբացն է միայն:

Եկեղեցւոյ քօղարկեալ թշնամիներէն ամենէն վտանգաւորները անոնք են՝ որոնք ինքնակոչ պաշտպաններ կը ձևանան անոր: Եկեղեցին հովանաւորող պետութիւններ երբեմն կամաւ և երբեմն ակամայ պատճառ եղած են անոր աշխարհականացման և ներքին տկարացման: Միշտ գտնուած են փոլիթիքոսներ՝ որոնք ուզած են շահագործել եկեղեցիին անունը և հոգևոր ազդեցութիւնը, ջանալով պատասպարուիլ անոր փէշերուն ներքի:

Եկեղեցին անշուշտ պէտք չունի «փոլիթիքոս»ներու պաշտպանութեան: Որովհետև անոնք «իրմէ» չեն: «Ով որ ինծի հետ չէ՝ ինծի հակառակ է» ըսաւ Տէրը, մեր հաւատքին զօրագլուխը: Երբ փոլիթիքոսները եկեղեցւոյ շրջափակէն ներս մտնեն և զայն ռազմադաշտի վերածեն, ինչպէս ըրած են և կ'ընեն յաճախ՝ տիուր աւերակի կը վերածեն զայն:

Եկեղեցին կոչուած է կռուելու այս բոլոր թշնամիներուն դէմ: Կռուելու՝ իրեն յատուկ զէնքերով: Իր հաւատքին և իր աստուածային Վարդապետին ուսուցմանց գետնին վրայ: Աւետարանի գետնին վրայ, Աստուծոյ Խօսքին սուրով: «Եւ դրունք դժոխոց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն»: Եւ դժոխքի իշխանութիւնները պիտի չկրնան զայն յաղթահարել:

Եկեղեցւոյ դէմ կռիւը տարբեր ժամանակներուն, տարբեր զէնքերով և տարբեր թշնամիներու կողմէ պիտի շարունակուի մշտնջենապէս: Բայց Քրիստոս ըսաւ իրեններուն. «Քաջալերեցարուք զի ես յաղթեցի աշխարհի»: Եւ Առաքեալը ըսաւ. «Բայց մանաւանդ առէ՛ք հաւատքի վահանը, որպէսզի կարենաք անո՛վ չարին հրացեալ նետերը չիջել: Եւ առէ՛ք փրկութեան սաղաւարտը և Հոգիին սուրը, որ է Աստուծոյ խօսքը»(*):

Յաւիտենական և մեծագոյն այս կռիւին մէջ, որ ներկայ ժամանակներուն աննախընթաց և ահարկու համեմատութեանց հասած է, բռնուած է նաև մեր փոքր և վիրաւոր ազգը իր եկեղեցիով: Մենք ալ ունինք անաստուած, խարդախ, գձուձ և շահադէտ փոլիթիկոսներ և խօսքի վաճառականներ, որոնք տենդագին զործի լծուած են՝ կացութենէն օգտուելով իրենց հացին իւղ քսելու համար:

Անուններ չենք տար և մանրամասնութեանց չենք մտնել: Միայն կը յիշեցնենք Տիրոջ պատուէրը մեր բարի և իրենց հայրերուն հաւատարիմ մնացած ժողովուրդին և եկեղեցւոյ զաւակներուն. «Զգոյշ կեցէ՛ք, մի՛ խաբուիք: որովհետև շատեր պիտի գան իմ անունովս և պիտի ըսեն, Ես եմ և մօտեցաւ ժամանակը: Մի՛ երթաք անոնց ետէն»:

(*) Կարգալ եփես. 2., 10-20, Սաղմ. Խե., 1-12.